

УДК 304+008

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРОЛОГА

Інна Гурова,

кандидат історичних наук, доцент

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

культура,
професійна
культура,
професіоналізм,
професійна
компетентність,
культурологія,
професійна культура
культуролога

Реферат

Стаття присвячена аналізу дослідження професійної культури і проблем її становлення в культурологів. Висвітлюються питання формування професійної культури на пострадянському просторі та в незалежній Україні. Наголошено, що професійну культуру можна визначити як різновид загальної культури суспільства (субкультуру) й особистісне утворення, що відображає ступінь оволодіння людиною спеціальними теоретичними знаннями й практичними вміннями виконання певного виду діяльності, що здійснюється ним на основі сформованої системи цінностей і морально-етичних орієнтирів. Механізм формування професійної культури полягає в тому, що спільнота фахівців певної галузі в процесі виконання однакових професійних функцій і подібних завдань формує схожі погляди й установки як на свою роботу, так і на спосіб життя в цілому. Проблеми формування професійної культури культуролога можна пояснити коротким періодом підготовки фахівців, а також наявністю різних галузей, у яких можуть працювати випускники: не тільки теоретики-науковці та викладачі, а й практичні (прикладні) культурологи (арт-менеджери, куратори та організатори виставок тощо). Але в професійному середовищі культурологів поступово напрацьовується своя професійна культура, в структурі якої представлені мотиваційно-ціннісний та операційно-діяльнісний компоненти. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає ставлення до власної професійної діяльності як особистої і соціально значущої цінності. Операційно-діяльнісний компонент засвідчує наявність професійних знань як основи вдосконалення професійної праці, професійних умінь і навичок, уявлень про професію, готовності і здатності до здійснення професійної рефлексії, професійної творчості тощо. Професійна культура майбутніх культурологів формується з періоду навчання у вищому закладі освіти на основі загальнокультурних і спеціальних компетенцій.

Актуальність дослідження проблеми професійної культури в цілому та професійної культури фахівця-культуролога зумовлена тим, що сьогодення ставить перед суспільством якісно нові завдання щодо підготовки фахівців та розвитку особистості – основної рушійної сили соціального, економічного й культурного прогресу. Тому випускник вищого навчального закладу сьогодні має володіти не тільки певним обсягом професійних знань, умінь і навичок, але й достатньо високим рівнем загальної і професійної культури. Культурологія є наукою про сутність, функціонування і розвиток культури як винятково людського способу життєдіяльності. Процеси її формування та підготовки фахівців-культурологів в Україні, як і на пострадянському просторі, розпочалися

наприкінці 80-х – початку 90-х років минулого століття. За цей час здійснено підготовку кваліфікованих фахівців, відбувся вихід перших випускників на ринок праці, розпочалося формування професійного середовища та становлення професійної культури. Важливим моментом є те, що професія культуролога має декілька сфер застосування – викладача-педагога культурологічних, а також науковця-дослідника культурних процесів, предметом аналізу яких є форми організації дозвілля, інтереси публіки, мотиви залучення до культури. Все більш затребуваною сферою суспільного життя стають також фахівці прикладного спрямування, які нині знаходять широке застосування в різних областях функціонування соціальних, політичних, релігійних відносин, у сфері організації

культурних акцій. Ці культурологи здійснюють менеджмент у сферах культури (зокрема, арт-кураторство), організують зв'язки з громадськістю, працюють в організації туризму. Актуальною проблемою в Україні є розвиток діагностики та прогнозування культурних процесів, проведення культурологічної експертизи, аналіз впливу реклами й культурних програм засобів масової інформації на духовний світ людини, розвиток міжкультурних комунікацій.

Ступінь наукової розробки проблеми.

Професійна культура розглядається з урахуванням дисциплінарного, властивого певній науковій галузі інтересу та характеру. Вперше термін «професійна культура» було застосовано за радянських часів у психолого-педагогічній та філософській наукових галузях (М. Кім, І. Модель, К. Нізамов, Б. Паригін, Р. Соколова, А. Уманський та ін.) У 80-ті роки ХХ століття в дослідженнях К. Нізамова, А. Уманського йдеться про культуру праці, котра аналізується як система, що має містити оволодіння соціально-економічними, техніко-організаційними, морально-етичними сторонами й умовами праці. Саме це трлумачилося як вияв професійної майстерності, комунікативної культури, творчої активності. У педагогічній літературі поняття «професійна культура» вводиться в обіг і досліджується як чинник становлення майбутнього фахівця.

Із таких позицій підкреслюється, що культура може розглядатися відносно якості діяльності фахівця, а предметний зміст культури визначається специфікою певної професії, професійного співтовариства і професійної діяльності. У 1990-х роках Л. Коган досліджував співвідношення загальної культури і спеціальної, або професійної культури [1]. Поняття професійна культура розглядалися в дослідженнях Є. Грунта, А. Погорадзе, А. Турчинова та Н. Шаталової. Ученими В. Краєвським, І. Лернером, М. Скаткіним була висунута концепція культурологічного підходу, що розглядає зміст освіти як «педагогічно адаптований соціальний досвід людства» [2, с. 3]. Є. Сорокоумова вважає, що культурологічний підхід і став теоретичною основою компетентнісного [3]. Серед українських дослідників психолого-

педагогічні аспекти професійної культури розглядали: М. Бойко, О. Видра, Є. Климов, В. Рибалка та ін. Окремі аспекти професійної діяльності, зокрема майбутнього вчителя, розглянуті в працях В. Гриньової, Т. Іванової, Н. Крилової, В. Семиченко, Л. Столяревської та ін.

Аналізу формування й розвитку професійної культури фахівців різного профілю у вітчизняній і зарубіжній педагогіці приділено достатньо уваги. Проте поняття «професійна культура» не сформульовано досить чітко, що пов'язано з тим, що категорія «професійна культура» не є простим механічним поєднанням понять «професіоналізм», «професія» і «культура», хоча і вказує на безпосередній взаємозв'язок із ними. Професійна ж культура фахівця-культуролога знаходиться на початку свого становлення.

Мета статті – через звернення до загальної теорії культури та наукових напрацювань щодо засад професійної культури визначити основні засадничі принципи формування та структурні компоненти професійної культури фахових культурологів.

Виклад основного матеріалу.

Культура і професіоналізм перетинаються у сфері відносин та діяльності, і на цьому ґрунті виникає новий соціокультурний феномен, що отримав назву «професійна культура». Цей концепт відображає те спільне, що властиве конкретним видам професійної діяльності і виступає по відношенню до них як загальне до одиничного. Аналізуючи концепт «професійна культур», необхідно зазначити, що його важливою складовою є поняття «культура». Формування його сягає ще часів античності, коли зародилось уявлення про культуру як про те, що відмінне від природного світу і створене внаслідок цілеспрямованої діяльності людини. Культура розумілась як штучне, створене людиною буття, що виникло в результаті перетворення природи, як «друга природа». Тоді ж виникають ідеї щодо узагальнення професійної діяльності, які згодом будуть покладені в основу теорії виховання професійної культури. Наприклад, античний майстер одночасно виконував різні ролі: творця ідеї та її технічного розробника, художника, який у своїй уяві малює

майбутній вигляд створюваного предмета; а також і ремісника, який утілює свою ідею у природному матеріалі. Тому в стародавніх греків виник термін «техне», який означав і майстерність, і мистецтво, і знання, що створюють специфічний предметний світ. З ідею професійної культури пов'язане також поняття «пайдея» – виховання, створення людини. Саме в античну епоху з'явилися об'єднання ремісників, торговців, жерців чи воїнів, у яких стали формуватися специфічні ритуали поведінки, зовнішні атрибути приналежності до певного професійного середовища.

Відбулася професіоналізація діяльності, виокремлення функцій, особливостей та завдань, у порівнянні з іншими професіями, та у зв'язку з цим сформульовано правила поведінки фахівця з отримувачами професійних послуг, так і всередині професійного середовища. Прикладом цього можуть слугувати, зокрема, клятва Гіппократа у Давній Греції, судівський кодекс, створений за часів Давнього Риму. У подальші часи кожна з професійних культур напружувала свою систему професійного навчання (спеціалізовані навчальні заклади), передачу культурно-професійних навичок та зразків у процесі навчання та виховання.

Культура виражає глибину й багатовимірність людського буття, тому наразі існує декілька підстав для її класифікації. За однією із них – поділ за сферою суспільства чи видом діяльності – вирізняють професійну культуру. Вона може розглядатися також як субкультура, адже як суверенне цілісне утворення частина суспільної культури містить сукупність певних накопичених цінностей і правил груп людей, об'єднаних специфічними інтересами, що визначають їхній світогляд. Загальна культура є базовим рівнем і культури спілкування, і професійної культури. Всі характеристики й вимоги загальнолюдської культури поширюються на окремі її види та сфери. Н. Крилова стверджує, що професійна культура – це не просто вміння визначити й обрати кращу культурну норму, а швидше всього прагнення застосовувати нові культурні зразки. На її погляд, професійна культура є самовідновленням власної

культури й культурної ідентичності в освіті, яка постійно змінюється [4, с. 205].

Механізм формування професійної культури полягає в тому, що спільнота фахівців певної галузі у процесі виконання однакових професійних функцій та подібних завдань формує схожі погляди та установки як на свою роботу, так і на спосіб життя в цілому. Вони пов'язані з тією функцією, котру розуміють представники певної професії як своє призначення. Згодом серед членів співтовариства виникає спільний набір ціннісних та поведінкових установок, особливий лексикон, формується професійний дух і професійна культура як спосіб і оцінка діяльності, що включає змістовну сторону професіоналізму й відображає сам процес його набування. Таким чином, професійна культура – це різновид загальної культури суспільства (субкультура) й особистісне утворення, яке відображає ступінь оволодіння людиною спеціальними теоретичними знаннями й практичними вміннями виконання певного виду діяльності, що здійснюється ним на основі сформованої системи цінностей і морально-етичних орієнтирів.

Із визначення випливає розуміння складної природи професійної культури, наявність багатьох її структурних компонентів. Щодо структури професійної культури, то більшість дослідників сходяться на тому, що в ній мають бути в тому чи іншому вигляді представлені мотиваційно-ціннісний та операційно-діяльнісний компоненти. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає ціннісне ставлення до власної професійної діяльності як особистої й соціально значущої цінності. Крім того, обов'язковою є наявність позитивного ставлення до обраної процесії і подальшого професійного вдосконалення, задоволеність професійними вибором, засвоєння етичних норм професії, наявність професійних здібностей та інших елементів мотиваційної сфери. Операційно-діяльнісний компонент передбачає наявність професійних знань як основи вдосконалення праці, професійні вміння й навички, уявлення та знання про професію, готовність і здатність до здійснення професійної рефлексії, професійної творчості тощо.

Конкретизація професійної культури та її структурних компонентів можлива лише в контексті певної професії, а іноді навіть її спеціалізації. Культурологія як наукова галузь про людину й суспільство, що вивчає культуру як цілісність, до недавнього часу не мала визначеного дисциплінарного статусу. Цією обставиною можна пояснити те, що формування професійної культури культурологів знаходиться на стадії формування. Наприклад, якщо мотиваційно-ціннісний компонент у структурі професійної культури як морально-етична та психологічна складові не викликають запитань, то операційно-діяльнісний компонент знаходиться ще в стадії становлення і тому не отримав достатнього теоретичного обґрунтування. Культура фахівця-культуролога наразі напрацьовується через практичний досвід, але інтелектуальні основи професіоналізму формуються освітою, головна мета якої – досягнення професійної компетентності.

Професія «культуролог» вимагає від фахівця переважно інтелектуальних витрат. Вивчення культури суспільства дає змогу пояснити процеси духовного й соціального життя, вивчення історії суспільства пов'язано із зануренням у світ його мистецтва, літератури, духовних цінностей. Культурологія дає можливість осмислити як єдиний комплекс живопис, поезію, релігію та інші сфери творчості даного народу. Тому професійна діяльність передбачає аналіз, порівняння та інтерпретацію даних, пропозицію нових рішень. До складу професійної культури культуролога мають входити два види компетенцій – загальнокультурні та професійні [5]. Загальнокультурні компетенції формують загально гуманітарну обізнаність, ерудованість і дозволяють оволодівати вербальними й невербальними засобами комунікації, розуміти систему загальноприйнятих символів, світоглядних настанов, ідеологічних і ціннісних орієнтацій, оцінок, соціальних і міфологічних ієрархій.

Визначаючи культурну компетентність, сучасний теоретик культурології А. Флієр наголошував, що вона формується, насамперед, в освітньому середовищі через отримання комплексу систематичних знань і уявлень, умінь і навичок, традицій і ціннісних

орієнтації [6]. У феномені культурної компетентності автор вирізняє чотири структурні компоненти. По-перше, компетентність щодо інституційних норм соціальної організації забезпечується переважно навчальними дисциплінами загальноосвітнього циклу – економікою, політологією, правознавством. По-друге, компетентність щодо конвенціональних норм соціальної і культурної регуляції забезпечується в навчальному процесі значною мірою такими дисциплінами, як: історія, філософія, етнологія, мистецтвознавство, етика, естетика тощо. Третьою складовою є компетентність щодо короткочасних, але актуальних зразків соціальної престижності – моди, іміджу, стилю, символів, інтелектуальних і мистецьких течій тощо, навчання компетентності такого виду здебільшого розчинене в елементах багатьох гуманітарних дисциплін. Четверта компетентність виражається мірою повноти і свободи володіння мовами соціальної комунікації – природною розмовною (усною й писемною) та спеціальними мовами [6, с. 95]. У професійному середовищі культурологів, де необхідна сумісна діяльність, за допомогою спілкування ціннісні орієнтації окремих працівників трансформуються в єдність цілей, досягнення яких гарантується відповідною модифікацією поведінки людей.

Висновок. Професійна культура розглядається як важлива частина загальної культури будь-якого фахівця, що виявляється в системі професійних якостей та специфіці професійної діяльності. Спираючись на теоретичні розробки вчених, ми розглядаємо професійну культуру культуролога як невід'ємну частину загальної культури особистості, що базується на свідомому засвоєнні, безперервному розвитку й використанні цілісної системи соціально-гуманітарних знань, спеціальних умінь і навичок, цінностей, важливих для ефективної професійної діяльності якостей. Професійні компетенції культуролога відображають одне з завдань компетентнісного підходу – забезпечувати взаємозв'язок закладів вищої освіти та ринку праці шляхом підготовки компетентнісного фахівця. У підготовці культурологів для сучасного ринку праці склалася неоднозначна ситуація: відбувається

їхня підготовка лише як багатопрофільних гуманітаріїв. Тоді як в умовах реалізації компетентнісного підходу необхідна вузькоспрямована спеціалізація, тобто професійні компетенції повинні орієнтувати випускника на конкретний сегмент ринку праці. Дослідження професійної культури фахового культуролога знаходиться на початку свого шляху і має значні перспективи для подальших розвідок.

Література

1. Коган Л. Н. Социология культуры: учеб. пособие / Л. Н. Коган. – Екатеринбург : УрГУ, 1992. – 120 с.
2. Новиков А. М. Культура как основание содержания образования / А. М. Новикова // Педагогика. 2011. – № 6. – С. 3-14.
3. Сорокумова Е. А. Педагогическая психология / Е. Сорокумова – СПб. : Питер, 2009. – 208 с.
4. Крылова Н. В. Культурология образования / Culturology of education / N. V. Krylova. – М. : Народное образование, 2000. – 272 с.
5. Двуреченская А. С. Профессиональная компетентность культуролога в контексте прикладной культурологии / А. С. Двуреченская. – ВЕСТНИК КемГУКИ. – 2013. № 22. – С. 109-113.
6. Флиер А. Я. Культурология для культурологов / А. Я. Флиер – М. : Согласие, 2010. – 672 с.

Реферат

Проблемы профессионального становления культуролога

Инна Гурова,

кандидат исторических наук, доцент

Национального педагогического университета имени М.П.Драгоманова

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

культура, профессиональная культура, профессионализм, профессиональная компетентность, культурология, профессиональная культура культуролога

Статья посвящена анализу исследования профессиональной культуры и проблемам становления профессиональной культуры культурологов. В ней освещаются вопросы формирования профессиональной культуры на постсоветском пространстве и в Украине. Отмечено, что профессиональную культуру можно определить как разновидность общей культуры общества (субкультуру) и личностное образование, которое отражает степень овладения человеком специальными теоретическими знаниями и практическими умениями выполнения определенного вида деятельности, которая осуществляется им на основе сформированной системы ценностей и морально-этических ориентиров. Механизм формирования профессиональной культуры заключается в том, что сообщество специалистов определенной отрасли в процессе выполнения одинаковых профессиональных функций и подобных задач формирует схожие взгляды и установки как на свою работу, так и на образ жизни в целом. Проблемы формирования профессиональной культуры культуролога можно объяснить коротким периодом подготовки специалистов, а также наличием различных отраслей, в которых могут работать выпускники: не только теоретики-ученые и преподаватели, а практические (прикладные) культурологи (арт-менеджеры, кураторы и организаторы выставок и т.п.). Но в профессиональной среде культурологов постепенно нарабатывается своя профессиональная культура, в структуре которой представлены мотивационно-ценностный и операционно-деятельностный компоненты. Мотивационно-ценностный компонент предполагает ценностное отношение к собственной профессиональной деятельности как личной ценности и социально значимой ценности. Операционно-деятельностный компонент предполагает наличие профессиональных знаний как основы совершенствования профессионального труда, профессиональные умения и навыки, представления и знания о профессии, готовность и способность к осуществлению профессиональной рефлексии, профессионального творчества и т.д. Профессиональная культура культуролога формируется с периода обучения в высшем заведении образования на основании общекультурных и специальных компетенций.

Abstract

Problems of a culturelogist's professional formation

Inna Hurova

*PhD of historical science, Associated Professor
National pedagogical Dragomanov University*

KEY WORDS:

culture, professional culture, professionalism, professional competence, cultural studies, professional culture of cultural studies

The article is devoted to the study of professional culture and the problems of formation of professional culture of experts in cultural studies. It highlights the issues of formation of professional culture in the post-Soviet space and in Ukraine. Noted that that a professional culture can be defined as a kind of shared culture (subculture) and personal education, which reflects the degree to which one acquires special theoretical knowledge and practical skills to perform a particular activity, which is carried out on the basis of the formed system of values and ethical guidelines. The mechanism of formation of professional culture is that the community of experts in a certain area in the process of performing the same professional duties and such tasks generates similar views and attitudes as their job and lifestyle in General. Problems of formation of professional culture of cultural studies can be explained by the short duration of training, and the presence of different industries in which graduates can work: not only academics-researchers and lecturers, and practical (applied) cultural studies (art managers, curators and organizers of exhibitions, etc.). But in the professional world of cultural studies is gradually accumulating its own professional culture, in the structure which presents the motivational value and operationally-activity components. Motivational value component assumes the value attitude to their own professional activities as personal values and socially significant values. Operationally-activity component suggests the presence of professional knowledge as the basis of improvement of professional labour, professional skills, ideas and knowledge about the profession, willingness and ability to implement professional reflection, professional creativity, etc. Professional culture cultural studies is formed with the period of training in higher education institution on the basis of common cultural and special competencies.

References

1. Kohan L. N. Sotsyolohyya kul'tury: ucheb. posobyе / L. N. Kohan. – Ekaterynburh : UrHU, 1992. – 120 s.
2. Novykov A. M. Kul'tura kak osnovanye sodержaniya obrazovaniya // Pedahohyka. 2011, № 6. – S. 3-14.
3. Sorokumova E. A. Pedahohycheskaya psykholohyya / Y. Sorokumova – SPb. : Pyter, 2009. – 208 s.
4. Krylova N. V. Kul'turolohyya obrazovaniya / Culturology of education / N. V. Krylova. – M. : Narodnoe obrazovanye, 2000. – 272 s.
5. Dvurechenskaya A. S. Professyonal'naya kompetentnost' kul'turoloha v kontekste prykladnoy kul'turolohy / A. S. Dvurechenskaya. – VESTNYK KemHUKY. – 2013. – № 22. – S. 109-113.
6. Flyer A. Ya. Kul'turolohyya dlya kul'turolohov / A. Ya. Flyer – M. : Sohlasye, 2010. – 672 s.